

А.О. Балаклієць,
студентка 205 навч. групи
факультету №2 НАВС

Науковий керівник:
Л.М. Захаренко,
к.пс. н., с.н.с.,
наукової лабораторії з проблем психологічного забезпечення НАВС

ЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ, НЕ ПОВ'ЯЗАНОГО З ПОЗБАВЛЕННЯМ ВОЛІ, У ВИХОВАННІ ТА ПЕРЕВИХОВАННІ НЕПОВНОЛІТНІХ ПРАВОПОРУШНИКІВ

У сучасному світі значна увага приділяється питанням зменшення злочинності серед неповнолітніх, виправлення їх неправомірної, суспільно-небезпечної поведінки, а також індивідуалізації покарання неповнолітніх, враховуючи психологічні особливості даного віку.

Згідно з даними Генеральної прокуратури України [3] протягом березня 2018 року зареєстровано 685 кримінальних правопорушень, вчинених неповнолітніми, з них 199 – в стані сп'яніння та повторно. На час вчинення правопорушення вік неповнолітніх становив: до 14 років – 26 осіб; 14-15 років – 203 особи; 16-17 років – 456 осіб. З їх числа 276 учнів середніх навчальних закладів, 220 учнів професійно-технічних закладів, 49 студентів закладів вищої освіти та 110 осіб, які не працюють і не навчаються. Запобіжний захід тримання під вартою застосовано судом щодо 11 неповнолітніх, а щодо 491 особи винесено обвинувальний вирок.

У психології та педагогіці покарання визнається засобом зовнішнього впливу на особистість, спрямованим на гальмування небажаної та стимулювання бажаної поведінки. Виховання як засвоєння неповнолітнім загальноприйнятих у суспільстві норм поведінки, а також процес перевиховання, який полягає у подоланні негативних рис особистості, сформованих під впливом несприятливих умов виховання, повинні передувати покаранню, що пов'язане із позбавленням волі. Покарання неповнолітніх правопорушників повинно застосовуватися, перш за все, з профілактичною

метою як покарання пом'якшеного характеру (якщо ж це неможливо – більш жорстке покарання).

Відповідно до ст. 98 Кримінального кодексу України [1] до неповнолітніх, визнаних винними у вчиненні злочину, судом можуть бути застосовані такі **основні види покарань**: 1) штраф; 2) громадські роботи; 3) виправні роботи; 4) арешт; 5) позбавлення волі на певний строк. Крім цього, до неповнолітніх можуть бути застосовані **додаткові покарання** у виді штрафу та позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

Неповнолітнім правопорушникам віком від 16 до 18 років суд може призначити громадські або виправні роботи. **Громадські роботи** полягають у виконанні неповнолітнім роботи у вільний від навчання чи основної роботи час (не більше двох годин на день). Щодо неповнолітніх праворушників, які мають як постійне, так і тимчасове місце роботи, застосовуються **виправні роботи** (на строк від двох місяців до одного року), що відбуваються за місцем роботи. Вони призначаються з відрахуванням із заробітку в дохід держави суми в розмірі, визначеному за вироком суду, та в межах від 5 до 10 відсотків.

Отже, громадські роботи, виправні роботи неповнолітніх правопорушників сприятимуть їх трудовому вихованню.

Арешт строком від 15 до 45 діб може бути призначений неповнолітньому, який на момент постановлення вироку досяг 16 років, з утриманням в умовах ізоляції в спеціально пристосованій установі та роздільному утриманні. Тобто, арешт як обмеження особистої свободи застосовуються з метою правового виховання та перевиховання неповнолітніх правопорушників.

Штраф може застосовуватися до тих неповнолітніх, які мають самостійний дохід (зарплата, дохід від підприємницької діяльності чи відсотки від акцій), власні кошти (вклади в банку, подаровані чи отримані у спадок) або майно (власником якого є неповнолітній). Це кримінальне покарання має особистісний характер (не батьки чи інші особи, а неповнолітній повинен заплатити штраф). **Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю** реально може бути застосований до 16-17-річних неповнолітніх, оскільки у цьому віці вони набувають прав займатися кустарним

промислом, торгівельною діяльністю, мати постійну роботу або обіймати посади у шкільних або громадських організаціях. Тобто, додаткові покарання спрямовані на формування особистісної відповідальності.

Законодавець врахував, що виправлення неповнолітнього правопорушника можливе без застосування покарання (тобто, із звільненням від кримінальної відповідальності). Так, щодо неповнолітнього, який вперше вчинив злочин невеликої тяжкості або необережний злочин середньої тяжкості, та щодо неповнолітнього, який вчинив суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, можливе застосування примусових заходів виховного характеру.

Призначаючи покарання неповнолітньому суд враховує умови його життя та виховання, рівень його розвитку та інші особистісні особливості, вплив дорослих. За наявності підстав для застосування виховних заходів суд може застосувати кілька *примусових заходів виховного характеру*:

- застереження (полягає в роз'ясненні судом неповнолітньому наслідків його дій, оголошенні осуду за ці дії та попередженні про суворіші наслідки в разі продовження протиправної поведінки чи вчинення нового злочину);
- обмеження дозвілля і встановлення особливих вимог до поведінки неповнолітнього (суд визначає, які види дозвілля обмежити, які заборонити, які слід покласти обов'язки);
- передача неповнолітнього під нагляд батьків, осіб, які їх замінюють, педагогічного чи трудового колективу, окремих громадян на їх прохання (полягає у посиленому впливі і контролі за поведінкою порушника; суд може також визнати за необхідне призначити неповнолітньому вихователя.);
- покладення на неповнолітнього, який досяг п'ятнадцятирічного віку і має майно, кошти чи заробіток, обов'язку відшкодування заподіяних майнових збитків;
- направлення неповнолітнього, який вийшов з-під контролю батьків чи осіб, що їх замінюють, не піддається виховному впливу та не може бути виправлений шляхом застосування інших заходів виховного, до спеціальної навчально-виховної установи (до загальноосвітніх шкіл соцреабілітації –

неповнолітні віком від 11 до 14 років, до професійних училищ соцреабілітації – від 14 до 18 років).

Пробація, що полягає у системному здійсненні наглядових на соціально-виховних заходів, щодо вищезазначених категорій неповнолітніх правопорушників, спрямована на їх виправлення та запобігання вчиненню ними повторних кримінальних правопорушень [2].

Ми погоджуємося з науковими поглядами Северин О.О. [4] щодо доцільності запровадження таких нових заходів кримінально-правового характеру, що не пов'язані з позбавленням неповнолітнього волі, як: 1) *медіація* (примирення сторін); 2) *передача неповнолітніх до фостерних (прийомних, патронажних) сімей* (неповнолітній поміщається у доброзичливу сім'ю з її згоди і згоди державних закладів, знаходиться на державному забезпеченні на певних умовах, де набуває необхідних для законслухняного життя навичок, вбирає ціннісні норми і орієнтири).

Таким чином, покарання, що не пов'язане із позбавленням волі, покликане здійснювати цілеспрямований виховний вплив на свідомість та поведінку неповнолітніх правопорушників.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001р. № 234-II. URL: zakon.rada.gov.ua/go/2341-14 (дата звернення 04.05.2018).
2. Про пробацію: Закон України від 05.02.2015 №160-VIII. URL: zakon.rada.gov.ua/go/160-19 (дата звернення 04.05.2018).
3. Генеральна прокуратура України: офіційний сайт. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113654&libid=100820 (дата звернення 04.05.2018).
4. Северин О.О. Застосування до неповнолітніх заходів кримінально-правового характеру, не пов'язаних з позбавленням волі: автореф. дис. ... канд. юр. наук. за спец.: 12.00.08 / Класичний інс-т права ім. В. Сталіна Класичного приватного ун-ту, Запоріжжя, 2009. – С. 21.